

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Dilin Dino

Frihet eller förbud?

En komparativ analys av regleringen av sexköp
och prostitution i Sverige och Nederländerna

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet

15 högskolepoäng

Handledare: Sverker Jönsson

Termin: HT24

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
1 INLEDNING.....	3
1.1 Bakgrund.....	3
1.2 Syfte & frågeställningar.....	3
1.3 Avgränsningar	4
1.4 Teoretisk ram och metod	4
1.5 Material och forskningsläge	5
1.6 Disposition.....	6
2 KRIMINALISERING OCH PRINCIPER.....	7
2.1 Kriminalisering.....	7
2.2 Kriminaliseringsprinciper	7
2.2.1 Godtagbart skyddsintresse	7
2.2.2 Skada.....	8
2.2.3 Effektivitet & ultima ratio	8
3 SVERIGE	10
3.1 Historisk bakgrund	10
3.2 Sexköpslagen.....	11
3.2.1 SOU 1995:15 Könshandeln.....	11
3.2.2 Prop. 1997/98:55 Kvinnofrid	12
3.2.3 Lag (1998:408) om förbud mot köp av sexuella tjänster	12
3.2.4 Gällande rätt (6 kap. 11 § BrB)	13
3.3 Varför kriminalisera sexköp?	14
3.3.1 Giltigt samtycke eller offer?.....	14
3.3.2 Prostitution som tvång och utnyttjande	16
3.3.4 Effektiv kriminalisering?	17
3.3.3 Prostitution & människohandel	18
4 NEDERLÄNDERNA.....	19
4.1 Historisk bakgrund	19

4.2	Liberal dröm eller växande förtryck?	22
4.3	Människohandel till följd av prostitution.....	23
5	ANALYS & SLUTSATS	26
5.1	Reglering av prostitution och sexköp.....	26
5.2	Kriminalpolitiska skäl.....	27
5.3	Slutsats	30
	KÄLLFÖRTECKNING	32

Summary

In 1999, Sweden became the first country in the world to criminalize the purchase of sex, but not prostitution. The following year, the brothel ban was lifted in the Netherlands. This essay aims to investigate, from a critical and comparative perspective, the criminal-political reasons behind Sweden's decision to criminalize the purchase of sex and the Netherlands' decision to decriminalize brothels and regulate prostitution and the purchase of sex. A doctrinal legal research method is applied, as well as a comparative method based on the principle of functionality. The criminalization of the purchase of sex is investigated based on the principle of protection of a legitimate interest, the harm principle, the principle of effectiveness, and the principle of ultima ratio.

In Sweden, the Sex Purchase Act is seen as an important tool for combatting human trafficking. Prostitution is considered to be a part of men's violence against women, and the purchase of sex maintains the unequal view of the sexes. Primarily, the criminalization aims to protect public interests by highlighting society's disdain for prostitution. The Netherlands strives to create an open and destigmatized prostitution, which is seen as a profession in need of extra regulation. This is done by protecting sex workers' rights, controlling and regulating brothels, and increasing control over sex workers' working conditions. The aim is to reduce illegal activity and human trafficking.

The essay concludes that Sweden and the Netherlands have had many common goals fulfilled through different methods. Sweden criminalizes the purchase of sex to get rid of prostitution. At the same time, the Netherlands strives for a more pragmatic and realistic view of prostitution as a phenomenon that exists regardless of the legislators' values. The Swedish model is questioned because it drives prostitution underground and makes it more difficult for an already vulnerable group. At the same time, the Dutch method has been ineffective in combatting illegal activities and destigmatizing sex work.

Sammanfattning

Sverige blev 1999 första landet i världen att kriminalisera sexköp, men inte prostitution. Året efter lyftes bordellförbudet i Nederländerna. Syftet med denna uppsats är att ur ett kritiskt och komparativt perspektiv utreda de kriminalpolitiska skälen bakom Sveriges beslut att kriminalisera sexköp och Nederländernas beslut att avkriminalisera bordeller. Det tillämpas dels en rättsdogmatisk metod, dels en komparativ metod med grund i funktionalitetsprincipen. Sexköpskriminaliseringen utreds utifrån principen om godtagbart skyddsintresse, skadeprincipen, effektivitetsprincipen och principen om ultima ratio.

I Sverige ses sexköpslagen som ett viktigt verktyg för att bekämpa människohandeln. Prostitutionen anses utgöra en del av mäns våld mot kvinnor, och sexköp anses upprätthålla den ojämlika synen på könen. Främst avser kriminaliseringen att skydda allmänna intressen, med målet att markera samhällets förakt mot prostitution. Nederländerna strävar efter att skapa en öppen och avstigmatiserad prostitution, vilket ses som ett yrke i behov av extra reglering. Detta görs genom skydd av sexarbetares rättigheter, kontroll och reglering av bordeller och ökad kontroll över sexarbetares arbetsförhållanden. Syftet är att minska olaglig verksamhet samt människohandel.

Uppsatsen landar i slutsatsen att Sverige och Nederländerna haft många gemensamma syften som uppfylls genom olika metoder. Sverige kriminaliserar sexköp i syfte att bli av med prostitutionen medan Nederländerna strävar efter en mer pragmatisk och realistisk syn på prostitution som ett fenomen som existerar oavsett lagstiftarens värderingar. Den svenska modellen ifrågasätts eftersom den driver prostitutionen under jord och försvårar för en redan utsatt grupp, samtidigt som den nederländska metoden varit ineffektiv i att motverka olaglig verksamhet och avstigmatisera sexarbete.

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Sverige har i kriminalpolitiska frågor varit framträdande, särskilt i förhållande till den strikta regleringen av narkotika, samt alkohol i samband med bilkörning. En strikt ståndpunkt togs 1999 när Sverige blev första landet i världen att kriminalisera sexköp, men inte prostitution (den så kallade svenska modellen). Synen på sexköp som oönskade är populär, men om det ska lösas genom kriminalisering är en svårare fråga.¹ Nederländerna anses traditionellt vara ett av de mest liberala länderna i världen, på grund av statens toleranta ställning till prostitution, rekreationsdroger och dödshjälp.² Prostitution ses som en oundviklig, men inte nödvändigtvis önskad, del av samhället och regleras för att minimera störningar samt erbjuda hjälp till de som söker det.³

1.2 Syfte & frågeställningar

Både Sverige och Nederländerna har rättssystem med modern demokratisk rättstradition och stark betoning på rättsstatsprincipen samt skydd för individuella rättigheter. Genom att vara bundna till Förenta nationernas och Europeiska unionens (EU) konventioner om mänskliga rättigheter har man åtagit sig att skydda individen och bekämpa människohandeln. Lagstiftningen har dock i länderna tagit sig två fundamentalt olika riktningar med olika ideologiska utgångspunkter. Därför är syftet med uppsatsen att jämföra ländernas reglering av prostitution och sexköp och deras kriminalpolitiska skäl.

Uppsatsen utgår från följande frågeställningar:

- Hur skiljer sig regleringen av prostitution och sexköp i Sverige och Nederländerna?

¹ Lernestedt & Hamdorf (2000) s. 846.

² Post m.fl. (2019) s. 99.

³ SOU 1995:15 s. 175.

- Vilka kriminalpolitiska skäl ligger till grund för Sveriges sexköpskriminalisering och Nederländernas avkriminalisering av bordeller samt legalisering och reglering av prostitution och sexköp?

1.3 Avgränsningar

På grund av tids- och utrymmesbegränsningar behandlas inte den homosexuella prostitutionen, koppleriverksamhet eller internetprostitution. Fokus ligger på den heterosexuella prostitutionen eftersom den varit vanligast,⁴ med en kvinna som prostituerad och en man som köpare. En historisk bakgrund ges av varje lands reglering, men större delen av uppsatsen koncentreras på perioden från 1999 och framåt. Större vikt läggs vid den svenska regleringen, medan Nederländerna används som en jämförande komponent för det svenska rättssystemet.

1.4 Teoretisk ram och metod

Arbetet analyserar, ur ett kritiskt och komparativt perspektiv, lagstiftarnas syn på sexköp och prostitution. Kapitel 3 ”Sverige” tillämpar en rättsdogmatisk metod, med fokus på den allmänt accepterade rättskällehierarkin; lagstiftning, lagförarbeten, och juridisk litteratur som analyserar och kritiserar lagstiftarens ställning.⁵ Kapitel 4 utreder Nederländerna, där både sexköp och prostitution är legaliserade, men regleras av kommunerna. På grund av arbetets omfattning beskrivs inte de olika kommunernas regleringar, istället diskuteras lagstiftarens utgångspunkter.

Jämförelsen mellan regleringen i Sverige och Nederländerna görs med komparativ metod, vilken kan assistera i förståelsen för den egna lagstiftningen

⁴ SOU 1995:15 s. 43.

⁵ Kleinman (2018) s. 21.

och möjliga lösningar, genom att analysera rättssystemens likheter och skillnader.⁶ Mer specifikt tillämpas funktionalitetsprincipen för att neutralt jämföra hur ett visst fenomen behandlas i två eller flera länder utan hänsyn till ett visst rättssystems begreppsapparat.⁷

Arbetet utgår från fyra kriminaliseringsprinciper (se kapitel 2) presenterade i SOU 1992:61, Jareborg (2001), Asp m.fl. (2013) och Lernestedt (2003). Principer av intresse för diskussionen om sexköpskriminaliseringen är; principen om godtagbart skyddsintresse, skadeprincipen, effektivitetsprincipen och principen om ultima ratio. Principerna läggs till grund för analysen av den svenska sexköpskriminaliseringen.

1.5 Material och forskningsläge

Den svenska sexköpskriminaliseringen utreds genom lagstiftning och lagförarbeten. Juridisk litteratur används för att utreda kriminaliseringsprinciperna, där Nils Jareborg⁸ och Claes Lernestedt är framstående. Åklagarutredningen SOU 1992:61 beaktas då dess principer, till följd av riksdagens godkännande, anses utgöra allmänt accepterade kriminaliseringsprinciper i Sverige.⁹ Juridisk litteratur används för en kritisk analys av lagstiftningen.

I Nederländerna finns inga förbud mot sexköp eller prostitution, förutom vid ofrivilligt handlande och underårigprostitution. Eftersom lagförarbeten till avkriminaliseringen av prostitutionen på bordeller enbart finns på nederländska, används andrahandskällor i form av sakkunniggranskade tidskriftsartiklar.

Det finns mycket forskning kring prostitution och sexköp och för den som är intresserad finns en stor mängd material att utforska. På grund av den svenska modellens utformning där sexköp men inte prostitution är kriminaliserade,

⁶ Valguarnera (2018) s. 143.

⁷ Ibid s. 155.

⁸ Jareborgs avsnitt 1.6 Principer för kriminalisering i *Allmän kriminalrätt* från 2003 omarbetades i avsnitt 1.4 Om kriminalisering i *Kriminalrättens grunder* från 2013.

⁹ Se bet. 1994/95:JuU2 s. 6f.

diskuteras ämnet ofta i samband med om lagstiftningen är befogad och förenlig med kriminaliseringsprinciperna. I Nederländerna diskuteras regleringen i samband med fenomen som människohandel och utnyttjande. I båda länder är en viktig fråga ifall lagstiftningen är ändamålsenlig.

1.6 Disposition

Uppsatsen inleds med en genomgång av vad kriminalisering innebär och tillämpliga kriminaliseringsprinciper. I kapitel 3 och 4 presenteras ländernas reglering av sexköp och prostitution, samt analyser och kritik av dessa. I kapitel 5 analyseras och jämförs ländernas regleringar och kriminalpolitiska skäl. Slutligen besvaras frågeställningarna.

2 Kriminalisering och principer

2.1 Kriminalisering

Att kriminalisera en gärningstyp är att i lagstiftningen belägga den med straff,¹⁰ och är resultatet av politisk diskurs i ett land.¹¹ Debatten om ett samhällsproblem är så skadligt att det bör kriminaliseras är komplex och kan leda till konflikt när intressen kolliderar.¹² Syftet med kriminalisering är att förhindra oönskade beteenden i samhället,¹³ agera som social kontroll och visa att ett problem tas på allvar, oavsett om kriminaliseringen är ändamålsenlig. Det kan avse en individs, en grups eller det offentligas intressen.¹⁴

Ibland är kriminalisering enbart en symbol för vilket beteende som är oönskat.¹⁵ Enligt Jareborg (2001; 2013) uppfylls det allmänpreventiva syftet med kriminalisering på tre sätt; avskräckning, moralbildning och vanebildning. Kriminaliseringen och straffet kan verka avskräckande då individen uppväger handlingen mot risken att bli straffad. Den kan verka moralbildande och vanebildande genom att kriminaliseringen skapar en normerande effekt som genom social kontroll och yttre påverkan skapar en tanke i individen om att beteendet är förkastligt.¹⁶

2.2 Kriminaliseringsprinciper

2.2.1 Godtagbart skyddsintresse

En rationell kriminalisering måste ha ett skyddsvärt intresse. Sådana intressen kan hittas i regeringsformens rättighetskatalog.¹⁷ Enligt Lernestedt (2003) får inte alla intressen ges skydd genom kriminalisering. I ett system som strävar efter en restriktiv användning av straffrätten bör utgångspunkten vara att det

¹⁰ SOU 1992:61 s. 104; Lernestedt (2003) s. 15; Asp m.fl. (2013) s. 30; Jareborg (2001) s. 17.

¹¹ SOU 1992:61 s. 104; Jareborg (2001) s. 45.

¹² Asp m.fl. (2013) s. 30.

¹³ SOU 1992:61 s. 105.

¹⁴ Jareborg (2001) s. 48.

¹⁵ SOU 1992:61 s. 105; Jareborg (2001) s. 48.

¹⁶ Jareborg (2001) s. 47f; Asp m.fl. (2013) s. 34f.

¹⁷ Asp m.fl. (2013) s. 39.

skyddsvärda måste kunna definieras oberoende av vad som anses hota det. Därför bör intressen behandlas separat och före det som påstås orsaka negativ påverkan på dem.¹⁸ Lagstiftaren måste ange, i lagstiftning eller förarbeten, vilket intresse som avses skyddas genom kriminaliseringen, varför intresset är viktigt att skydda, och varför beteendet som kriminaliseras inte är önskvärt.¹⁹

2.2.2 Skada

Kriminalisering syftar till att förhindra skada och straffet är repressivt och ska leda till obehag och lidande. Det kan sägas att straffet är improduktivt eftersom det inte syftar till att lösa konflikter.²⁰ För att kriminalisering ska vara godtagbar måste den riktas mot beteenden som orsakar skada. Frågan uppstår om gärningstypen som avses kriminaliseras negativt påverkar det utpekade intresset.²¹ Lernestedt (2003) utgår från John Stuart Mills skadeprincip; individens självbestämmanderätt bör endast inskränkas om dess utövande skadar andra.²² Skada kan delas upp i offerskada, där brottsoffret är viktigast, och gemenskapsskada, där brott mot individen ses som brott mot samhället.²³ Straffbeläggande av icke-skada är inte godtagbart. Därför bör kriminalisering inte *enbart* avse att förhindra självskada (paternalism)²⁴, obehag hos andra²⁵ eller omoraliska gärningar²⁶.

2.2.3 Effektivitet & ultima ratio

Kriminalisering bör endast användas när straffvärdet motiverar det, för att undvika överbelastning av samhällets resurser. Straff är inte alltid den mest effektiva metoden för att stoppa socialt oönskade beteenden.²⁷ Beteenden som

¹⁸ Lernestedt (2003) s. 31f.

¹⁹ Ibid s. 166ff.

²⁰ SOU 1992:61 s. 105; Asp m.fl. (2013) s. 33f; Jareborg (2001) s. 46f.

²¹ Lernestedt (2003) s. 32.

²² Ibid s. 181.

²³ Ibid s. 190.

²⁴ Ibid s. 205 & 213.

²⁵ Ibid s. 207.

²⁶ Ibid s. 223.

²⁷ SOU 1992:61 s. 101.

är mindre förkastliga kan förhindras genom administrativa sanktioner och vitesförelägganden.²⁸ Kriminalisering bör vara en sista utväg för de mest förkastliga gärningarna, *ultima ratio*, men i praktiken används det oftare än så.²⁹ Detta leder till att brott med högt straffvärde går outredda till följd av resursbrist.³⁰ Kriminalisering av bagatellartade handlingar gör att samhället förlorar respekt för rättsväsendet.³¹

En kriminalisering som förväntas bli ineffektiv ska inte genomföras. Lernestedt (2003) delar upp effektivitet i positiv och negativ legitimation. Effektivitet som negativ legitimation förstås som att det är lättare att upptäcka och fälla den som begår brottet, samt att lagen leder till minskad brottslighet. Är kriminaliseringen inte effektiv förlorar befolkningen respekt för straffrättsystemet.³² Effektivitet som positiv legitimation förstås i stället som att lagen anses legitim genom att den uttrycker statens moraliska eller politiska ståndpunkt, även om den inte minskar brottsligheten.³³

²⁸ SOU 1992:61 s. 104; Asp m.fl. (2013) s. 41 & 44; Jareborg (2001) s. 53 & 55.

²⁹ Asp m.fl. (2013) s. 33; Jareborg (2001) s. 46.

³⁰ SOU 1992:61 s. 103.

³¹ Ibid s. 106f.

³² Lernestedt (2003) s. 312f.

³³ Ibid s. 316.

3 Sverige

3.1 Historisk bakgrund

1977 tillsattes en utredare för att kartlägga prostitutionen i Sverige. Utredningen föreslog att sexköp skulle förbli lagligt för att undvika att prostitutionen drivs under jord, att män som köper sex av narkotikapåverkade kvinnor skulle straffas, samt att det skulle införas straffansvar för hyresvärdar och förbud mot offentliga pornografiska föreställningar. Utredningen menade att prostitution orsakade svårigheter för kvinnor, såsom isolering, skam, ökad risk för alkohol- och narkotikaberoende samt könssjukdomar. Männen som köpte sex upprätthöll den ojämlika synen på könsrollerna och synen på kvinnan som ett köpeobjekt. Det påpekades att prostitutionen var ett mänskligt problem gällande människans värdighet, inte ett jämställdhetsproblem.³⁴ Enbart utredningens förslag om att förbjuda offentliga pornografiska föreställningar genomfördes.³⁵

I en senare utredning av sexualbrottskommittén föreslogs inte heller en kriminalisering av sexköpet, av samma anledning som prostitutionsutredningen. I stället föreslogs ett utvidgande av straffansvaret för den som främjar annans prostitution samt en hyresvärd som tillåter att prostitutionsverksamhet äger rum i hans fastighet.³⁶ Det stadgades i 6 kap. 2 § brottsbalken (1962:700), hädanefter BrB, att det var olagligt att ha sexuell umgänge med ”någon under otillbörligt utnyttjande av att denne befinner sig i vanmakt eller annat hjälplöst tillstånd”. Kommittén ansåg därför att om en person köpte sexuella tjänster av en prostituerad som var påverkad till den grad att hon var redlös, skulle det likställas med vanmakt.³⁷ Fokus lades på att prostitutionen var ett socialt

³⁴ SOU 1981/71 s. 13f.

³⁵ Prop. 1997/98:55 s. 101.

³⁶ SOU 1982:61 s. 20.

³⁷ Ibid s. 115f.

problem och att förebyggande och sociala insatser behövdes.³⁸ Straffbestämelsen för främjande av annans prostitution utvidgades och för hyresvärdar infördes ett särskilt straffansvar.³⁹

3.2 Sexköpslagen

3.2.1 SOU 1995:15 Könshandeln

1993 års prostitutionsutredning föreslog att införa en ny paragraf i brottsbalken avseende könshandeln. Prostitutionsutredningen från 1977 använde ordet ”prostitution” medan utredningen från 1993 valde ordet ”könshandeln”. Detta för att bättre beskriva den verksamhet som involverar minst två parter, då prostitution ofta syftar till kvinnans handling att sälja sexuella tjänster.⁴⁰ Utredningen föreslog att prostitutionsbegreppet skulle omfatta både hetero- och homosexuell prostitution, båda könen som säljare och köpare, samt alla former av ersättning.⁴¹ Detta skulle markera att prostitutionen utgör ett skadligt utnyttjande och saknar plats i ett jämställt samhälle.⁴² Utredningen tog avstånd från offer/utnyttjare konstruktionen då den ansåg att om könshandeln sker efter en frivillig överenskommelse mellan vuxna parter, är det inte tillräckligt att hävda att säljaren utnyttjas sexuellt enbart eftersom hon är prostituerad.⁴³

Kriminalisering skulle leda till ökad jämställdhet, en normerande effekt av prostitution som förkastligt, reducerade skadeverkningar och att fler prostituerade skulle upphöra med sin verksamhet. Dock kunde prostitutionen ”drivas under jord”; risken för lagföring skulle förhindra att prostituerade sökte hjälp, risken för övergrepp av prostituerade kunde öka och bevissvårigheter kunde uppstå då ingen av parterna vill avslöja sig och riskera lagföring.⁴⁴ Förslaget om att kriminalisera säljaren möttes av omfattande kritik och genomfördes

³⁸ SOU 1982:61 s. 118.

³⁹ Prop 1997/98:55 s. 101.

⁴⁰ SOU 1995:15 s. 209.

⁴¹ Ibid s. 211.

⁴² Ibid s. 224.

⁴³ Ibid s. 227f.

⁴⁴ Ibid s. 220ff.

inte.⁴⁵ Träskman (2005) menar att det inte ansågs förenligt med den ideologiska synen på prostitutionen som ett våldsbrott mot kvinnor.⁴⁶

3.2.2 Prop. 1997/98:55 Kvinnofrid

1998 gav regeringen ett förslag att införa ett förbud att mot ersättning skaffa sig tillfälliga sexuella förbindelser.⁴⁷ För straffansvar enligt den föreslagna lagen krävdes enbart *en* sexuell förbindelse och ersättningen kunde avse annat än pengar. Samlag och andra sexuella förbindelser skulle omfattas av straffansvaret, dock inte nakenposering.⁴⁸ Regeringen menade att även om motargument fanns för kriminalisering av köparen, vägde förargumenten tyngre. Säljaren är den svagare parten som utnyttjas och hon måste kunna be om hjälp att lämna prostitutionen utan att riskera lagföring. Genom att kriminalisera köparen kan Sverige markera sin inställning till prostitutionen som en oönskad företeelse, för samhället och andra länder. Argumentet att en kriminalisering av sexköparen skulle driva prostitutionen under jord menade regeringen inte höll. Prostitutionen var redan osynlig och sociala insatser kunde motivera kvinnorna att lämna prostitutionen.⁴⁹ Domstolsverket, Riksåklagaren, Rikspolisstyrelsen, Justitiekanslern och Socialstyrelsen avstyrkte lagförslaget.⁵⁰

3.2.3 Lag (1998:408) om förbud mot köp av sexuella tjänster

Sexköpslagen trädde i kraft 1 januari 1999 med följande lydelse;

Den som mot ersättning skaffar sig en tillfällig sexuell förbindelse, döms – om inte gärningen är belagd med straff enligt brottsbalken – för köp av sexuella tjänster till böter eller fängelse i högst sex månader.

För försök döms till ansvar enligt 23 kap. brottsbalken.

⁴⁵ SOU 2016:42 s. 50.

⁴⁶ Träskman (2005) s. 75.

⁴⁷ Prop. 1997/98:55 s. 100.

⁴⁸ Ibid s. 136f.

⁴⁹ Ibid s. 104f.

⁵⁰ Ibid s. 101.

Lagen upphörde att gälla den 1 april 2005 genom lag (2005:90) om ändring i brottsbalken. Flera bestämmelser i 6 kap. BrB reformerades i syfte att förstärka den sexuella självbestämmanderätten och sexuella integriteten.⁵¹

3.2.4 Gällande rätt (6 kap. 11 § BrB)

När lagen (1998:408) om förbud mot köp av sexuella tjänster upphävdes infördes köp av sexuell tjänst i 6 kap. 11 § BrB, på grund av sexköpets nära koppling till sexuallivet.⁵² Genom lagstiftningsändringar 2011 och 2022 höjdes straffmaximum för köp av sexuell tjänst från sex månader till ett år fängelse och straffminimum höjdes från böter till fängelse⁵³.

Den som, i annat fall än som förut avses i detta kapitel, skaffar sig en tillfällig sexuell förbindelse mot ersättning, döms för köp av sexuell tjänst till fängelse i högst ett år.

Vad som sägs i första stycket gäller även om ersättningen har utlovats eller getts av någon annan.

Bestämmelsen är könsneutral och kriminaliserar enbart köparen av den sexuella tjänsten. Eftersom 23 kap. BrB inte tillämpas för nödvändig medverkan, alltså i detta fall att den prostituerade måste delta i handlingen för att brottet ska begås, kan den prostituerade inte dömas för medverkan.⁵⁴ En tredje person kan däremot göra sig skyldig till medverkan genom att exempelvis betala för den sexuella tjänsten som utförs åt någon annan.⁵⁵

Samlag och andra sexuella handlingar utgör sexuell förbindelse, dock inte striptease, nakenposering eller nakensällskap. Omformuleringen av den gamla sexköpslagens ”köp av sexuella tjänster” till ”köp av sexuell tjänst” markerade att enbart ett köp av *en* sexuell tjänst räcker för straffansvar. Vad gäller ”mot ersättning” kan denna avse pengar eller annat. Ersättningen kan ha lämnats i förväg, i samband med den sexuella tjänsten eller utlovats för

⁵¹ Prop. 2004/05:45 s. 21.

⁵² Ibid s. 104.

⁵³ Se förarbeten till lagändringarna: prop. 2010/11:77 & prop. 2021/22:231.

⁵⁴ Prop. 1997/98:55 s. 137.

⁵⁵ Prop. 2004/05:45 s. 150.

den sexuella tjänsten. Det viktiga är att ersättningen är en förutsättning för den sexuella tjänsten.⁵⁶

3.3 Varför kriminalisera sexköp?

3.3.1 Giltigt samtycke eller offer?

Lernestedt och Hamdorf (2000) menar att sexköp i Sverige inte enbart anses riktat mot individen utan även allmänna intressen. Därför kan det samtycke som ofta kallas ”frivilligt” mellan två vuxna som säljer och köper sexuella tjänster vara ogiltigt. Säljaren kan inte samtycka till ett intresse den inte förfogar över; självbestämmanderätten utkonkurreras av allmänintresset. Den samtyckande måste dessutom vara kapabel till samtycke med befriande verkan, men sexköpslagen samlade alla prostituerade under en kategori av personer som inte var kapabla till samtycke av handlingen, en ”felaktig omynsigförklaring”.⁵⁷

Det går även att hävda att det finns ett intresse i att individen skyddas, trots att handlingarna ligger inom dennes individualsfär, genom en paternalistisk argumentation. En sådan inskränkning kräver dock att gärningen är av sådant allvar att den motiverar kriminalisering, som vid misshandel och dödande. Det kan uppfattas som att köparen, trots säljarens samtycke, är klandervärd eftersom denne deltar i de omoraliska handlingarna som utgör ett brott mot allmänna intressen. Författarna menar att prostitutionsutredningen antydde att sexköpet i sig kränker den prostituerades sexuella självbestämmande och frihet, oavsett om den prostituerade ”frivilligt” deltar. Här bör skiljas mellan formell frihet, med så liten statlig inblandning som möjligt, och materiell frihet, där samhället måste ta ställning till vad frihet innebär. Enligt det materiella frihetsbegreppet kan samhället värdera att den sexuella självbestämmanderätten är så viktig att individen inte tillåts förfoga över den helt själv.⁵⁸

⁵⁶ Prop. 2004/05:45 s. 104.

⁵⁷ Lernestedt & Hamdorf (2000) s. 112ff.

⁵⁸ Ibid s. 114ff.

Lernestedt och Hamdorf (2000) drar slutsatsen att sexköpskriminaliseringen främst bör ses som en symbolisk lagstiftning där fokus inte är effektivitet, utan att markera förakt till sexköp och främja prostituerade som offer.⁵⁹ Genom sexköpskriminaliseringen blev den prostituerade ett offer för köparen, trots att det inte är tillräckligt att någon är prostituerad för att hävda att den är ett offer. Här uppstår en moralisk värdering i lagstiftningen med tanke om den goda sexualiteten.⁶⁰

Asp (2010) ifrågasätter att sexköpskriminaliseringens utformning ogiltigförklarar det samtycke den prostituerade ger i utbyte mot ersättning från sexköparen. Det hade betytt att sexköparens erbjudande utgör ett framtvingande av sex och ett brott mot den prostituerade, vilket gör samtycket obetydligt. Detta menar författaren inte är fallet eftersom förarbetena hävdar att bestämmelsen är ett skydd för allmänna intressen.⁶¹ Möjlighet finns dock att frånta individen dennes självbestämmanderätt för att skydda ett centralt allmänintresse, exempelvis ”sexualitetens osäljbarhet”.⁶² Författaren menar att det inte är tillräckligt att dra slutsatsen att samtycke utgör grund för att underkänna kriminalisering av sexköpet. Det krävs att samtycket är av sådan art att det bör tillmätas betydelse; en halvpaternalistisk grund.⁶³

Träskman (2005) ifrågasätter att kvinnofridspropositionen jämställde sexköp med våld i allmänhet, eftersom det innebär att skyddsintresset inte kan vara individuellt som vid brott mot sexuell integritet. Då återstår att skyddsintresset är kollektivt, generellt och abstrakt; ”kvinnokollektivets självvärde”, jämlikhet mellan könen, ”den goda sexualiteten” och hot mot allmän ordning. Det som kriminaliseras är inte enbart att köpa sex av en kvinna. Lagens formulering är könsneutral och tjänsterna behöver inte vara heterosexuella, därför ger lagens utformning uttryck för att kriminaliseringen är ämnad att skydda den allmänna ordningen. Avseende lagens effektivitet menar författaren att det är problematiskt att hävda att färre gatuprostituerade innebär en minskning av

⁵⁹ Lernestedt & Hamdorf (2000) s. 128.

⁶⁰ Ibid s. 130.

⁶¹ Asp (2010) s. 136.

⁶² Ibid s. 160.

⁶³ Ibid s. 207f.

prostitutionen i helhet, då dessa kan ha förflyttat sin verksamhet till inomhusmiljöer. Det blir därför svårt att övervaka efterlevnaden av sexköpsförbudet och för polis- och åklagarmyndigheterna uppstår bevissvårigheter kring lagens rekvisit. Att dessutom undanta vissa typer av tjänster såsom nakensällskap, massage och eskortservice gör det otydligt vart gränsen går mellan en tillåten och otillåten tjänst mot ersättning.⁶⁴

Därmed kvarstår, enligt författaren, en symbolisk lagstiftning med ideologiska överväganden som bidragit till den allmänna synen på prostitutionen som förkastlig. Lagstiftningen tar sig uttryck i en ”hegemonisk diskurs” där den som besitter tillräcklig kunskap håller med lagstiftaren och motståndarna saknar ”riktig” åsikt. Därför kriminaliserar lagstiftaren sexköp enbart av politiska skäl oavsett kriminaliseringens effektivitet.⁶⁵

3.3.2 Prostitution som tvång och utnyttjande

Asp och Ulväng (2007) menar att det genom sexköpskriminaliseringen uppstår en från lagstiftarens sida paternalistisk relation till individen, där prostituerade behandlas som en kollektiv enhet av omyndigförklarade, till följd av sitt val att sälja sexuella tjänster. Det är dessutom otydligt om lagstiftaren ser sexköp som en kränkning av individens integritet eller allmänna intressen. Om det anses utgöra brott mot person kan det ifrågasättas om skadan är så omfattande att det motiverar en begränsning av individens självbestämmanderätt.⁶⁶ Kriminaliseras sexköpet med grund i risken för att den prostituerade tvingas sälja sex till följd av sin utsatthet, krävs att denna risk är beaktansvärd för att motivera en generell kriminalisering och inskränkning i individens rätt att ta ansvar för sina handlingar.⁶⁷ Om kriminaliseringen baseras på skydd för allmänna intressen, som jämställdhet eller kvinnors värdighet, menar författarna att det uppstår en lagstiftning grundad i moraliska värden.⁶⁸

⁶⁴ Träskman (2005) s. 79ff.

⁶⁵ Ibid s. 89.

⁶⁶ Asp & Ulväng (2007) s. 27ff.

⁶⁷ Ibid s. 40.

⁶⁸ Ibid s. 30f.

Sexköpet som ett otillbörligt utnyttjande förklaras som att sexköparen anses utnyttja den prostituerades trångmål (trängande behov av pengar) för att ta sig in i hennes integritetssfär. Detta leder till en förlust av värdighet hos den prostituerade och därför bör kriminaliseras. I det fall ”trängande behov” inte föreligger, motiveras inte en kriminalisering eftersom direkt eller indirekt tvång inte föreligger.⁶⁹ Denna grund menar författarna, om inte individen brister i förmågan att tillvarata sina intressen, är otillräcklig för kriminalisering och ogiltigförklarande av samtyckets ansvarsbefriande verkan.⁷⁰ Särbehandlandet av samtycke vid sexuella tjänster resonerar författarna kan bero på att handlingens art är nära sammankopplad med begrepp som ”värdighet”, ”integritet”, ”intimitet”, ”föredring”, ”skuld” och ”skam”.⁷¹ Ur en effektivitetssynpunkt menar författarna att sexköpskriminaliseringen varit bristande och gjort prostitution en svårare och mer riskfylld verksamhet.⁷²

3.3.4 Effektiv kriminalisering?

Regeringen tillkallade 2008 en särskild utredare att utvärdera sexköpskriminaliseringens effekter mellan 1999–2008.⁷³ Utredningen uttryckte att det var svårt att utreda kriminaliseringens effekter eftersom prostitution och människohandel pågår i det fördolda. Dessutom hade internet skapat en ny överblickbar miljö. Det drogs dock slutsatser om att gatuprostitutionen hade halverats, att internetprostitutionen i Sverige inte var lika omfattande som i grannländerna, att prostitutionen inte hade ökat totalt sett, och att kriminaliseringen hade motverkat etableringen av organiserad kriminalitet. Dessutom visade sig kriminaliseringen ha en normativ effekt på samhället och agera avskräckande på förmodade sexköpare. I majoriteten av de lagförda brotten dömdes till strafförelägganden till följd av sexköparens erkännande. Polis och åklagare uttryckte att det inte var några större problem att kontrollera efterlevnaden av straffbestämmelsen eller tillämpa den, förutom vissa bevissvårigheter.⁷⁴

⁶⁹ Asp & Ulväng (2007) s. 48f.

⁷⁰ Ibid s. 51f.

⁷¹ Ibid s. 43.

⁷² Ibid s. 63ff.

⁷³ SOU 2010:49.

⁷⁴ Ibid s. 17ff.

3.3.3 Prostitution & människohandel

Människohandel är utnyttjande och handel av människor för egen vinning. Nationella samordningen mot prostitution och människohandel (NSPM) är en del av Jämställdhetsmyndigheten i Sverige. Enligt NSPM utgör prostitutionen och människohandeln för sexuella ändamål en del av mäns våld mot kvinnor. Därför är det viktigt att minska sexköpsefterfrågan för att motarbeta människohandeln.⁷⁵ Människohandel och prostitution har en så stark koppling att de inte kan ses som helt separata fenomen.⁷⁶

Förenta nationernas medlemsländer har sedan 1950-talet kommit överens om att bekämpa människohandel för sexuella ändamål eftersom det utgör slaveri samt kränker människovärdet och integriteten.⁷⁷ I Sverige kriminaliseras människohandel i 4 kap. 1 a § BrB vilken i dess nuvarande lydelse är baserad på Palermoprotokollet (Förenta nationernas konvention mot gränsöverskridande organiserad brottslighet). Straffbestämmelsen kom ikraft 2002 och har sedan dess kraftigt ökat antalet lagförda brott mot sexköpsförbudet med ursprung i människohandelsärenden.⁷⁸ 2010 års sexköpskriminaliseringsutredning hävdade att etableringen av människohandeln i Sverige haft en mindre omfattning än andra jämförbara länder och att sexköpsförbudet fungerat som ett hinder för kopplare och människohandlare.⁷⁹ Socialarbetare och poliser har uppfattat det som att människohandlarna ser Sverige som en dålig marknad att etablera sig i till följd av sexköpsförbudet. Dessutom saknas en efterfrågan på sexuella tjänster då sexköp är kriminaliserade.⁸⁰

⁷⁵ NSPM. 'Vad är människohandel?'.

⁷⁶ Jämställdhetsmyndigheten, "Prostitution policy in Sweden – targeting demand" s. 16.

⁷⁷ SOU 2010:49 s. 121.

⁷⁸ Ibid s. 22f.

⁷⁹ Ibid s. 20.

⁸⁰ Ibid s. 122f.

4 Nederländerna

4.1 Historisk bakgrund

I slutet av 1800-talet utvidgades rösträtten i Nederländerna vilket förändrade det politiska klimatet. De högerliberala partiernas makt minskade och de socialistiska och konfessionalistiska partiernas makt ökade, vilka arbetade för förbättrade förhållanden för fattiga i samhället. Detta inkluderade att arbeta mot prostitutionen som sågs som ett hot mot den moraliska och sociala ordningen. I början av 1900-talet följde en tid av försök att skärpa morallagstiftningen, vilket ledde till att Act Against Immorality antogs 1911.⁸¹ Artikel 250bis infördes i Wetboek van Strafrecht (strafflagen) och kriminaliserade bordellägare samt personer som främjade annans prostitution.⁸²

Denna lag innebar en abolitionistisk syn på prostitutionen där bordeller var olagliga och hallickar skulle straffas, men prostitution och sexköp inte var kriminaliserade.⁸³ De prostituerade skulle skyddas mot skada genom att inte utnyttjas i bordellmiljöer och sexköparna skulle undvika skada genom att inte frestas med tillgången till bordeller.⁸⁴ Det uppstod dock problem med att upprätthålla lagen effektivt. De lokala myndigheterna blundade för prostitutionsverksamheterna om de inte orsakade fara för den allmänna ordningen.⁸⁵ På 1920-talet accepterades prostitutionen och bordellerna allt mer och lagstiftningen ersattes av en toleranspolicy där åklagare valde att inte åtala illegal prostitution. Strikt upprätthållande av lagen ansågs inte tjäna allmänhetens intresse.⁸⁶

1970-talets sexuella revolution bidrog till tanken om sexuella handlingar som en privat angelägenhet staten inte ska intervensera i, och kvinnorörelser före-

⁸¹ Post m.fl.(2019) s. 105f.

⁸² Boutellier (1991) s. 201.

⁸³ Outshoorn (2012) s. 234.

⁸⁴ Post m.fl. (2019) s. 106f.

⁸⁵ Outshoorn (2012) s. 234.

⁸⁶ SOU 1995:15 s. 175ff; Post m.fl.(2019) s. 107.

språkade frivillig prostitution som vanligt yrke. En inskränkning i den sexuella friheten sågs som förtryck.⁸⁷ Den globala sexhandeln tog fart under 70-talet och människohandel uppmärksammades sedan invandrarkvinnor fördes till Rotterdam med tvång. Rotterdams kommun krävde att få reglera prostitutionen men domstolarna hävdade att det inte går att reglera någonting som är olagligt.⁸⁸

Två inriktningar av feminism utvecklades på 70-talet; den ena såg prostitutionen som en del av mäns våld mot kvinnor och därmed krävde strikt reglering, medan den andra såg prostitutionen som ett vanligt yrke utan behov av reglering utöver arbetslagstiftningen. 1984 höll staten en konferens om olika typer av sexuellt våld, där synen på prostitution som en del av mäns våld mot kvinnor var i majoritet.⁸⁹ Bland de som såg prostitutionen som ett vanligt yrke startades grupper som Rode Draad som fackföreningar för prostituerade och grupper som Sticing tegen Vrouwenhandel som hjälporganisationer för kvinnor utsatta för människohandel. Dessa förespråkade en legaliserad prostitution och avvisade tanken på ökad människohandel till följd av legal prostitution. I grund och botten såg båda inriktningar prostitutionen som ett legitimt yrke många väljer.⁹⁰

På 1980-talet pågick diskussion om att lyfta bordellförbudet men den kristdemokratiska regeringen lyckades hindra legalisering. Den nya regeringen lyckades lyfta förbudet 1999 med kraft 2000 (Staatsblad 1999, 464). Staten skulle acceptera prostitutionen som ett socialt fenomen som existerar oavsett statens ståndpunkt och moraliska värderingar. Straffrättens syfte skulle vara att skydda personer från ofrivillig prostitution, och tillåta sådan mellan samtyckande vuxna. Kriminaliseringen av ofrivillig prostitution, människohandel och prostitution av underåriga skärptes och utvidgades. Den främsta regleringen och kontrollen av prostitution skulle utföras av kommunerna och de lokala

⁸⁷ Boutellier (1991) s. 205.

⁸⁸ Outshoorn (2012) s. 234.

⁸⁹ Boutellier (1991) s. 207.

⁹⁰ Outshoorn (2012) s. 234.

myndigheterna, eftersom de var bäst utrustade att reglera sitt geografiska område.⁹¹

Den nya lagen skiljde på frivillig och tvångsprostitution, samt avsåg skydda den prostituerades position. De olagliga företeelserna i bordellverksamheterna skulle upphöra. Synen på prostitution utvecklades som legitimt yrke och prostituerade och bordellägare sågs som legitima entreprenörer. Prostituerade skulle ha rättigheter som socialförsäkring, vilka bemöttes med en skyldighet att betala skatt för sin verksamhet.⁹² Dessutom hoppades man kunna avstigmatisera sexarbete. Detta bidrog till att normalisera sexarbete i Nederländerna.⁹³

Ett lagförslag introducerades 2009⁹⁴, *Bill Regulation of Prostitution*, om bekämpning av övergrepp i sexindustrin. Förslaget var en enhetlig reglering av alla former av prostitution och eskortverksamhet för kommunerna.⁹⁵ Det innebar registreringskrav för prostituerade, höjd laglig ålder för prostitution från 18 till 21 och tillståndskrav för prostitutionsverksamheter. Ändamålet var att skydda de prostituerade genom att ställa krav på prostitutionsverksamheterna.⁹⁶ Post m.fl. (2019) menar att förslaget var baserat på den paternalistiska principen på grund av minimiåldern på 21 för prostitution. Lagstiftaren menade att det var i den prostituerades intresse och syftade till att upprätthålla hennes välmående samt värdighet. Hon ansågs vid 21 år mer mogen att ta ett genomtänkt och frivilligt beslut. 2014 ändrades förslaget. Prostituerade under 21 år skulle inte längre straffas, men de som köpte sexuella tjänster av någon under 21 år kunde det. Bordellägare skulle inte få anställa personer under 21 år och prostituerade behövde inte registrera sig hos myndigheterna. Dessutom kunde de lokala myndigheterna inte kräva att hemprostituerade skulle registrera sig och inte heller reglera deras arbete utöver den vanliga arbetslagstiftningen avseende hemarbete. 2014 gick medlemmar från flera partier ihop för

⁹¹ Post m.fl. (2019) s. 108ff; Bemyndigandet finns i artikel 151a i Gemeentewet (kommunallagen).

⁹² Outshoorn (2012) s. 235.

⁹³ Kilvington m.fl. (2001) s. 82 & 84.

⁹⁴ Kamerstuk II 2009/10, 32 211, nr. 2.

⁹⁵ Outshoorn (2012) s. 241.

⁹⁶ Post m.fl. (2019) s. 110f.

att skicka in ett lagförslag; *Bill Penalizing Abuse of Prostitutes Who Are Victims of Human Trafficking*.⁹⁷ Ändamålet var att skydda prostituerade från skada, samt skapa en moralisk plikt att anmäla när prostituerade utsattes för fara. 2016 godkändes båda lagförslag av parlamentets underhus, men ännu inte av senaten.⁹⁸ Propositionerna ledde till en förändrad syn på prostituerade, att prostituerade var offer för utnyttjande, misshandel och vilseledande.⁹⁹

Från och med 1 januari 2022 blev det straffbart att köpa sexuella tjänster från en prostituerad man misstänker eller har anledning att misstänka utsätts för tvång, utnyttjande eller människohandel. Straffet är upp till fyra års fängelse eller böter upp till 25 750 euro. Om den prostituerade är yngre än 18 år är straffet upp till sex års fängelse.¹⁰⁰

4.2 Liberal dröm eller växande förtryck?

Post m.fl. (2019) anser att den nederländska regleringen, genom sin halvkriminalisering på 1900-talet, hade en abolitionistisk utgångspunkt med grund i moraliska värderingar, eftersom bordeller var olagliga men inte prostitution eller sexköp. När staten insåg att lagstiftningen inte var effektiv samt att prostitution fortsatt existerade började man se prostitutionen som en social företeelse som skulle regleras för att skydda prostituerade från skada. I slutet av 1900-talet ändrades lagstiftarens syn på prostitution till att vara ett vanligt yrke och på 2000-talet såg man prostitutionsyrket som ett högriskarbete som krävde strikt lagstiftning för att skydda prostituerade från skada. Nederländska staten försöker i nutid att genom lagstiftningen tillåta prostitution under vissa villkor för att upprätthålla personers självbestämmanderätt, samtidigt som man sätter gränser för vad som är tillåtet och inte för att skydda de prostituerade och samhället från skada.¹⁰¹

⁹⁷ Kamerstuk II 2014/15, 34091 nr. 3.

⁹⁸ Post m.fl. (2019) s. 112f.

⁹⁹ Ibid s. 115.

¹⁰⁰ Riksoverheid.nl, "Am I liable to prosecution as a client of a sex worker who is forced to work?".

¹⁰¹ Post m.fl. (2019) s. 114f.

PROUD, en fackförening för prostituerade, och Aidsfonds gjorde 2018 en studie om sexarbetets stigma och våld i Nederländerna. Studien visade att många prostituerade trots legaliseringen utsattes för våld och få anmälde det. Enligt undersökningen uppgav 60 % av sexarbetarna att de utsattes för fysiskt våld, 78 % för sexuellt våld, 58 % för ekonomiskt våld och 93 % för psykisk misshandel. Många undvek att registrera sig som prostituerade för att inte diskrimineras av myndigheter, banker och försäkringsbolag.¹⁰² Den nederländska regeringen är medvetna om dessa problem och avser att hitta lösningar.¹⁰³

4.3 Människohandel till följd av prostitution

På 1990-talet reviderades människohandelsbestämmelsen i strafflagen med tydligare förklaringar samt högre straff. Samtidigt hävdade kristdemokraterna i parlamentet att fattiga utländska kvinnor från icke-EU länder olagligt migrerade till Nederländerna för att prostituera sig, och att de alla var offer för tvångsprostitution. Därför skulle all prostitution av icke-EU medborgare förbjudas i Nederländerna; i syfte att stoppa människohandeln.¹⁰⁴ Den nuvarande regleringen tillåter prostituerade från EES¹⁰⁵-länder och Schweiz att arbeta som entreprenörer, arbetstagare och uppdragstagare. Prostituerade från Kroatien tillåts enbart arbeta som frilansare och prostituerade utanför EES måste ha tillstånd för frilansarbete.¹⁰⁶

Människohandel kriminaliseras i strafflagens artikel 273f, vilken omfattar bland annat sexuellt utnyttjande. Artikeln är baserad på Palermoprotokollet och avgränsar inte lagens tillämpning till nationella brott eller en viss typ av person.¹⁰⁷ National Coordination Center against Human Trafficking (Comensha) är ett nationellt center mot människohandel som samarbetar med

¹⁰² PROUD & Aidsfonds "Sex Work, Stigma and Violence in the Netherlands" s. 47ff.

¹⁰³ Government of the Netherlands "Position of sex workers to be improved".

¹⁰⁴ Outshoorn (2012) s. 236.

¹⁰⁵ Europeiska ekonomiska samarbetsområdet.

¹⁰⁶ Government of the Netherlands "Am I allowed to work as a prostitute in the Netherlands?".

¹⁰⁷ Outshoorn (2012) s. 241.

regeringen och landets myndigheter, och informerar samt hjälper offer ta sig ur människohandeln.

Oregistrerade gatuprostituerade samt prostituerade i de licensierade verksamheterna arbetade olagligt ett år efter att lagstiftningen trädde i kraft. Sex år efter att lagstiftningen trädde i kraft fanns fortfarande papperslösa och underåriga i den nederländska sexindustrin. Synen på prostituerade hade inte förbättrats sedan lagstiftningen trädde i kraft; samhället såg prostituerade som kriminella och saknade respekt och acceptans för dem.¹⁰⁸

Kommunernas arbete med att registrera prostituerade samt inspektera bordellerna hade fullgjorts nästan överallt i landet. De nya skärpta kraven hade inte lett till att bordellägare höll sina verksamheter oregistrerade. Vad gäller arbetsförhållandena visade det sig att prostituerade inte till större delen var entreprenörer som man fått det att framstå; i praktiken var de flesta situationer arbetstagar- och arbetsgivarförhållanden. Prostituerade hade i samma utsträckning en kopplare och använde mer narkotika än tidigare. Majoriteten uppgav att de inte betalade skatter och hade generellt ett dåligt mående. Människohandeln var dessutom i full fart trots legaliseringen av prostitution.¹⁰⁹ De flesta prostituerade visade sig beroende av bordellägarna och hade ingen laglig hemadress samt hade dåliga arbetsförhållanden.¹¹⁰ Tillstånd visade sig inte vara en indikator på laglig verksamhet, då kvinnor även i dessa utsattes för grov misshandel, tvångsabort och kosmetiska operationer.¹¹¹

Nederländska statens intention att legalisering och kontroll av prostitution skulle leda till mer transparenta verksamheter, i syfte att enklare upptäcka och lagföra människohandel, har inte visat sig uppfyllt i praktiken. Verksamheterna ter sig likna olagliga sådana; hemliga, kontantdrivna och anonyma. Fortfarande krävs att polisen gör brottsutredningar för att upptäcka den olagliga

¹⁰⁸ Siegel (2009) s. 10ff.

¹⁰⁹ Huisman & Kleemans (2014) s. 4.

¹¹⁰ Outshoorn (2012) s. 238.

¹¹¹ Ibid s. 240.

verksamheten under den lagliga manteln. Samarbetssvårigheter uppstår mellan statens lokala myndigheter och straffrättsmyndigheter, på grund av integritetsregimer som kräver speciella rättsprocesser.¹¹²

¹¹² Huisman & Kleemans (2014) s. 12ff.

5 Analys & slutsats

5.1 Reglering av prostitution och sexköp

Det går att utläsa ur den svenska och nederländska lagstiftarens utgångspunkter att sexköp och prostitution utgör ett problem men att olika vägar valts för att lösa problemet. Medan Sverige valt att kriminalisera sexköp för att minska prostitutionen har Nederländerna valt att legalisera och reglera prostitutionen, vilket erkänner fenomenet som en realitet snarare än att bedöma det som önskvärt.

Sverige löser problemet genom att skifta fokus från prostituerade till sexköpare. Sexköp kriminaliseras i 6 kap. 11 § BrB, men inte prostitution. Målet är att genom avskräckande minska efterfrågan på sexuella tjänster, genom normbildande skapa en syn på prostitutionen som oönskad, samt genom sociala insatser få prostituerade att välja annan livsföring. Sexköp anses utgöra en del av mäns våld mot kvinnor och prostitutionen anses inte ha någon plats i ett jämställt samhälle, eftersom det bidrar till synen på kvinnor som köpeobjekt; en svagare part vars sexuella integritet går att köpa.

Nederländerna väljer istället att lösa problemet genom att legalisera och reglera prostitutionen. Prostitution ses som en riskfylld verksamhet som kräver strikt reglering och existerar oavsett lagstiftarens värderingar. Fokus läggs på strikt kriminalisering av underårigprostitution, tvångsprostitution och människohandel. Kommunerna ansvarar för att reglera prostitutionen inom sitt område för att stoppa den olagliga marknaden där prostituerade saknar rättigheter. Målet är att respektera individers sexuella självbestämmanderätt, skapa rättigheter för prostituerade och avstigmatisera sexarbete.

Både Sverige och Nederländerna strävar efter att respektera individuella friheter. Det finns dock en betydelse i att skilja på formell/negativ frihet och materiell frihet (Lernestedt och Hamdorf 2000). I Nederländerna verkar det i prostitutionsregleringen, enligt min mening, läggas större vikt vid den formella friheten där lagstiftaren inte ska ställa upp alltför många lagliga hinder

för individen, så länge denne inte skadar andra. Detta är förenligt med huvudregeln om att sex mellan samtyckande vuxna, trots ersättning, inte är straffbart. Därmed legaliseras och regleras prostitution bland annat i syfte att skydda den prostituerades frihet. I Sverige verkar sexköpskriminaliseringen lägga större vikt vid den materiella friheten eftersom lagstiftaren får värdera vad friheten innebär och begränsa den i den mån det krävs för att skydda centrala värden. Individen tillåts inte förfoga över sin sexuella självbestämmanderätt helt och hållet, eftersom den sexuella integriteten och dess osäljbarhet anses skyddsvärt.

Den feministiska debattens inflytande på lagstiftningen är varken främmande för Sverige eller Nederländerna. Det råder konsensus om att prostitutionen utgör en del av mäns våld mot kvinnor. Däremot finns en viktig distinktion i hur lagstiftarna har påverkats av debatten. I Nederländerna har den lett till en tanke om individens sexuella frihet och att staten inte ska intervensera i individens självbestämmanderätt eftersom det är förtryckande. Dessutom ska staten skydda samt skapa rättigheter och ökad acceptans för prostituerade. Kvinnorörelsernas förespråkande av prostitutionen som ett legitimt yrke bidrog till regleringen som existerar idag. I Sverige har debatten tagit en annan väg. Att kvinnor utnyttjas i prostitution utgör i sig ett förtryck. Prostitutionen kan inte existera i ett jämställt samhälle eftersom det bidrar till synen på kvinnor som svagare och underordnade männen. Policyn är dessutom tydlig; prostitution kan aldrig vara ett legitimt yrke.

5.2 Kriminalpolitiska skäl

Kriminalisering *bör*, för att vara godtagbar, vara förenlig med principerna för kriminalisering. För sexköp aktualiseras att kriminaliseringen ska ha ett utpekad skyddsintresse, motverka specifik skada, förmodas vara effektiv samt tas till som sista utväg. Kritiken mot sexköpskriminaliseringen har varit omfattande eftersom det i förarbetena inte utpekades ett specifikt skyddsintresse, eller specifik skada som motverkas genom kriminaliseringen, samt om kriminaliseringen förmodades vara effektiv. Frågan ställdes om inte administrativa

sanktioner och vitesförelägganden hade varit lämpligare åtgärder. Ändå genomfördes sexköpskriminaliseringen trots flera betydande remissinstansers avrådande.

Sexköpskriminaliseringen i Sverige, i den mån den skyddar individuella intressen, har en paternalistisk syn på prostituerade där de inte kan ge ett ansvarsbefriande samtycke; ett omyndigförklarande. Den prostituerade är ett offer för utnyttjande och måste skyddas från inkräktande i sin sexuella integritet, även om detta innebär ett inskränkande i individens självbestämmanderätt. Asp (2010) och Asp och Ulväng (2007) ser ett behov att utreda om samtycket bör tillmätas betydelse, vilket överensstämmer med Lernestedt och Hamdorf (2000) samt 1993 års prostitutionsutrednings argumentation om att den prostituerade inte automatiskt utnyttjas därför att hon är prostituerad. Ifall den prostituerade inte prostituerar sig till följd av trängande behov faller argumentationen och risken för tvång måste vara beaktansvärd för att motivera en inskränkning i individens självbestämmanderätt. Den nederländska regleringen däremot skiljer på frivillig prostitutionen mellan samtyckande vuxna från sådan som är ofrivillig. Nederländernas reglering är för nuvarande inte paternalistisk till sin uppbyggnad, dock pågår arbete med att införa en högre laglig ålder för prostitution, där någon som köper sex av en prostituerad under 21 år kan straffas. Prostituerade över 21 år anses mer mogna att fatta ett frivilligt beslut. Det verkar dessutom vara ett inslag av den svenska modellen där köparen, men inte säljaren, straffas.

Sexköpskriminaliseringen i Sverige verkar lägga större vikt vid skyddet för allmänna intressen. Redan i SOU 1981:71 uttrycks tydligt att prostitutionen är oönskad eftersom den upprätthåller den ojämlika synen på könsrollerna och kränker människans värdighet. Lernestedt och Hamdorf (2000) förklarar individens oförmåga att ge ett ansvarsbefriande samtycke med att individen inte kan samtycka till ett intresse den inte förfogar över, vilket är fallet ifall kriminaliseringen finns för att skydda allmänna intressen. Den skada som uppstår utgör vad Lernestedt (2003) kallar ”gemenskapsskada”. Denna ”skada” specificeras dock inte. Kriminalisering av skada på ”jämsliddhet”,

”värdighet” och ”den goda sexualiteten” leder till en lagstiftning grundad i godtycklighet.

Lernestedt och Hamdorf (2000) och Träskman (2005) kommer fram till liknande slutsatser; att lagstiftningen i Sverige främst är symbolisk med grund i ideologiska värderingar, där målet är att markera förakt mot sexköp och prostitution och lagens effektivitet ges mindre betydelse. Detta är förenligt med 1993 års prostitutionsutredning där stor vikt lades vid främjandet av jämlikhet mellan könen och den normbildande funktionen av prostitutionen som oönskad. Enligt min mening verkar lagstiftaren lägga större vikt vid vad Lernestedt (2003) kallar för ”effektivitet som positiv legitimation” då lagens legitimitet speglas i att den uttrycker statens moraliska och politiska ståndpunkt.

Sverige och Nederländerna har dessutom liknande ändamål med sina respektive regleringar: att effektivt motverka utnyttjande, våld, människohandel och tvångsprostitution. Trots dessa gemensamma mål skiljer sig metoderna åt, vilket gör det intressant att jämföra deras effektivitet. Det är viktigt att uppmärksamma att kontextuella skillnader såsom rättssystemsskillnader, ekonomiska förhållanden och sociala strukturer kan ge en orättvis bedömning av effekterna.

Regeringens utredning från 2010 visade att sexköpskriminaliseringen hade uppfyllt flera av kriminaliseringens ändamål. Kriminaliseringen hade fått en större normativ effekt av prostitutionen som oönskad och avskräckte potentiella köpare. Utom några bevissvårigheter för åklagare och poliser fanns inga större problem med att kontrollera efterlevnad eller tillämpa bestämmelsen. Människohandeln i Sverige visade sig mer begränsad än i jämförbara länder och kriminaliseringen hade minskat efterfrågan på sexuella tjänster. Detta resulterade i att kopplare och människohandlare såg Sverige som en dålig marknad att etablera sig i.

Nederländernas reglering har uppfyllt vissa positiva effekter, såsom prostituerades rätt till socialförsäkring och tillgång till fackföreningar, men har kritiserats för att inte vara helt ändamålsenlig. Rapporten från PROUD och Aidsfonds visade att majoriteten av prostituerade utsätts för psykiskt, fysiskt, ekonomiskt och sexuellt våld och att få anmäler det, i rädsla att inte tas på allvar. Detta tyder på ett större behov av skyddsinsatser för prostituerade. Många prostituerade undviker dessutom att registrera sig i rädsla för diskriminering från myndigheter, banker och försäkringsbolag. Detta tyder på att Nederländerna inte lyckats avstigmatisera den prostituerades position. Flera andra studier visade att trots reglering och införandet av licensierade verksamheter kvarstod den olagliga marknaden vad gällde prostitution av minderåriga, papperslösa och ofrivilliga samt människohandel. Inte heller var tillstånd en indikator på laglig verksamhet.

5.3 Slutsats

Uppsatsen har visat på markanta skillnader i Sverige och Nederländernas reglering av prostitution och sexköp där länderna haft olika metoder för att uppfylla många gemensamma syften. Medan Sverige fokuserar på att minska efterfrågan på sexuella tjänster och skydda kvinnor från könsbaserat våld genom kriminalisering grundad i moraliska överväganden, legaliserar och reglerar Nederländerna prostitution för att erkänna dess existens och skydda den prostituerades position. Detta kan uppfattas som en mer pragmatisk och realistisk syn på prostitutionen. Det kan ifrågasättas om den svenska modellen effektivt skyddar prostituerade från våld då modellen ofta driver prostitutionen till hemliga miljöer. När samhället signalerar sitt förakt för prostitutionen är det problematiskt att hävda att den prostituerade bör känna sig bekväm att anmäla när hon utsätts för övergrepp och våld. Det är dock viktigt att komma ihåg att Sverige inte avser att förbättra prostituerades position, utan har en abolitionistisk syn på prostitutionen och vill bekämpa den. Nederländerna å andra sidan har haft ett mål att avstigmatisera sexarbete men har haft svårigheter att minska de negativa effekterna av sin omfattande acceptans för marknaden för sexuella tjänster. Slutligen kan sägas att Sverige definitivt

lyckats markera sitt avståndstagande från prostitutionen då den svenska modellen är välkänd internationellt.

Källförteckning

KÄLLOR

Offentligt tryck

Sverige

Utredningsbetänkanden

SOU 1981:71 Prostitutionen i Sverige.

SOU 1982:61 Våldtäkt och andra sexuella övergrepp.

SOU 1992:61 Ett reformerat åklagarväsende.

SOU 1995:15 Könshandeln.

SOU 2001:14 Sexualbrotten – Ett ökat skydd för den sexuella integriteten och angränsande frågor.

SOU 2010:49 Förbud mot köp av sexuell tjänst. En utvärdering 1999–2008.

SOU 2016:42 Ett starkt straffrättsligt skydd mot köp av sexuell tjänst och utnyttjande.

Propositioner

Prop. 1997/98:55 Kvinnofrid.

Prop. 2004/05:45 En ny sexualbrottslagstiftning.

Prop. 2010/11:77 Skärpt straff för köp av sexuell tjänst.

Prop. 2021/22:231 Skärpt syn på våldtäkt och andra sexuella kränkningar.

Utskottsbetänkanden

Bet. 1994/95:JuU2 Ett effektivare brottmålsförfarande.

Nederländerna

Propositioner

Kamerstuk II 2009/10, 32 211, nr. 2 Wet regulering prostitutie en bestrijding misstanden seksbranche (Bill Regulation of Prostitution).

Kamerstuk II 2014/15, 34091 nr. 3 Wet strafbaarstelling misbruik prostitué(e)s die slachtoffer zijn van mensenhandel (Bill Penalizing Abuse of Prostitutes Who Are Victims of Human Trafficking).

LITTERATUR

Asp, Petter: *Sex och samtycke*. 1 uppl., Iustus förlag, Uppsala 2010.

Asp, Petter – Ulväng, Magnus & Jareborg, Nils: *Kriminalrättens grunder*. 2 uppl., Iustus förlag, Uppsala 2013.

Asp, Petter & Ulväng, Magnus: 'Tvång, utnyttjande och kriminalisering av sexköp – Del 1', i: *Josefs resa: vänbok till Josef Zila*. 1 uppl., Iustus förlag, Uppsala 2007.

Boutellier, Johannes C.J: 'Prostitution, criminal law and morality in the Netherlands'. *Crime, Law and Social Change* 15 (1991), s. 201-211.
<https://doi.org/10.1007/BF00196722>.

Huisman, Wim & Kleemans, Edward R: "The challenges of fighting sex trafficking in the legalized market of the Netherlands". *Crime Law and Social Change* 61 (2014), s. 215-228., DOI 10.1007/s10611-013-9512-4.

Jareborg, Nils: *Allmän kriminalrätt*. 1 uppl., Iustus förlag, Uppsala 2001.

Kilvington, Judith – Day, Sophie & Ward, Helen (2001): 'Prostitution Policy in Europe: A Time of Change?'. *Feminist Review* nr. 67 (2001), s. 78–93.

Kleinman, Jan: 'Rättsdogmatisk metod', i: Nääv, Maria. & Zamboni, Mauro. (red.), *Juridisk metodlära*. 2 uppl., Uppsala 2018 s. 21–46.

Lernestedt, Claes: *Kriminalisering – problem och principer*. 1 uppl., Iustus förlag. Uppsala 2003.

Lernestedt, Claes & Hamdorf, Kai: 'Sexköpskriminaliseringen – till skydd av vad? Del I', *Juridisk tidskrift* Nr 4, 1999/00 s. 846–858.

Lernestedt, Claes & Hamdorf, Kai: 'Sexköpskriminaliseringen – till skydd av vad? Del II', *Juridisk tidskrift* Nr 1, 2000/01 s. 111–131.

Outshoorn, Joyce: 'Policy Change in Prostitution in the Netherlands: from Legalization to Strict Control'. *Sexuality Research and Social Policy* 9 (2012), s. 233–243. DOI 10.1007/s13178-012-0088-z.

Post, Che – Brouwer, Jan G & Vols, Michel: 'Regulation of Prostitution in the Netherlands: Liberal Dream or Growing Repression?'. *European Journal on Criminal Policy and Research* 25 (2019), s. 99–118. <https://doi.org/10.1007/s10610-018-9371-8>.

Siegel, Dana: Human trafficking and legalized prostitution in the Netherlands. *Temida* (2009), s. 5–16. ISSN: 1450–6637. DOI: 10.2298/TEM0901005S.

Träskman, Per Ole: ”Den som betalar för sex är en brottsling” Om den svenska kriminaliseringen av sexköp som ett medel för att motverka prostitutionen', *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab*, 92(1), 2005, s. 73–92. <https://doi.org/10.7146/ntfk.v92i1.115092>.

Valguarnera, Filippo: ”Komparativ juridisk metod”, i: Nääv, Maria. & Zamboni, Mauro. (red.), *Juridisk metodlära*. 2 uppl., Uppsala 2018, s. 143–176.

ÖVRIGT

Government of the Netherlands: ”Position of sex workers to be improved.” 2023-11-10. <<https://www.government.nl/latest/news/2023/11/10/position-of-sex-workers-to-be-improved>> (åtkomst 2025-01-02).

Government of the Netherlands: "Am I allowed to work as a prostitute in the Netherlands?". <<https://www.government.nl/topics/prostitution/question-and-answer/work-as-a-prostitute-in-the-netherlands>> (åtkomst 2024-12-31).

Jämställdhetsmyndigheten: "Prostitution policy in Sweden – targeting demand". <https://swedishgenderequalityagency.se/media/tzsdwtn5/broschyr-sexko-pslagen_a5_ja-my_ny.pdf> (åtkomst 2025-01-02).

Nationella samordningen mot prostitution och människohandel. "Prostitution". 2024-06-13. <<https://nspm.jamstalldhetsmyndigheten.se/prostitution-och-manniskohandel/prostitution/>> (åtkomst 2025-01-02).

Nationella samordningen mot prostitution och människohandel (NSPM). "Vad är människohandel?". 2024-06-11. <<https://nspm.jamstalldhetsmyndigheten.se/stod-i-ditt-arbete/manual-vid-misstanke-om-manniskohandel/vad-ar-manniskohandel/>> (åtkomst 2025-01-02).

PROUD & Aidsfonds: "Sex Work, Stigma and Violence in the Netherlands". 2018. <https://www.nswp.org/sites/default/files/sex_work_stigma_and_violence_in_the_netherlands_reportdigital.pdf>.

Rijksoverheid.nl: "Am I liable as a client of a sex worker who is forced to work?". <<https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/prostitutie/vraag-en-antwoord/strafbaar-bij-afspraken-met-gedwongen-sekswerker>> (åtkomst 2025-01-05).